

НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ НА БІЛІНГВАЛЬНІЙ ОСНОВІ В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ: РЕЗУЛЬТАТИ ПІЛОТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті представлені результати пілотного опитування студентів Житомирського державного університету імені Івана Франка (Україна) та Академії "Ігнатіанум" (Польща) щодо професійної підготовки студентів на білінгвальній основі. Здійснено компаративний аналіз обізнаності студентів з таким видом навчання та потребою у професійній підготовці на білінгвальній основі серед українських та польських студентів.

Ключові слова: професійна підготовка, білінгвальне навчання, майбутні фахівці.

Постановка проблеми. Ключовими характеристиками сучасного суспільства є його глобалізація, динаміка змін, що поставило перед сучасною європейською освітньою спільнотою завдання формування фахівця, здатного виконувати професійні обов'язки у нових умовах. Це, у свою чергу, вимагає активізації пошуку нових форм і методів, моделей, технологій організації професійної підготовки майбутніх фахівців [14].

Оскільки в умовах глобалізації зросла роль світових мов (серед яких домінуючу позицію займає англійська) та володіння ними у межах фахової діяльності (що спричинено низкою факторів: посилення розвитку міжнародних зв'язків між країнами ЄС, країн ЄС та України, розширення професійного обміну, активізувалась участь як українських, так і польських фахівців у міжнародних проектах, збільшення міграційних процесів), то багато закладів вищої освіти стали розробляти технології навчання, які б дали змогу студентам вивчати англійську мову фахового спрямування [1, с.312-314; 17].

Нині науково-педагогічні школи (як в Україні, так і в Польщі), заклади вищої освіти активно займаються проблемою розробки і впровадження у практику вищої школи технологій підготовки фахівців різних галузей іноземною мовою, тобто на білінгвальній основі. Не дивлячись на те, що білінгвізм поки що не набув достатнього поширення в практиці сучасної вищої освіти як України, так і Польщі, його теоретичні основи знайшли відображення у працях таких науковців як О. Канюк [4], Р. Девлетов [2, с.102-105], Н. Микитенко [5], М. Мультианська [19, с.77-82], М. Рода [21, с.57], Б. Серадська-Базюр [22, с.411-423; 23, с. 133-141].

Розробка нових освітніх технологій на білінгвальній основі, окрім актуальної потреби у білінгвальних фахівцях, яке диктує сучасне полілінгвальне суспільство, повинна базуватися на спроможності науково-педагогічних працівників забезпечити такий вид навчання та вмотивованості студентів до вивчення іноземної мови професійного спрямування.

Мета статті: здійснити пілотне дослідження ставлення студентів закладів вищої освіти України та Польщі до професійної підготовки на білінгвальній основі, визначити рівень їх обізнаності з поняттям білінгвальності, розуміння подальших професійних перспектив за умови вивчення фахових дисциплін білінгвально.

Виклад основного матеріалу.

Незважаючи на тривалу присутність поняття білінгвізму у світовій теорії та практиці, на сьогоднішній день існує проблема понятійного апарату теорії такого двомовного навчання.

З одного боку, аналіз існуючих у філологічній і педагогічній вітчизняній та іноземній літературі визначень дає нам право стверджувати, що терміни "білінгвальний", "двомовний" та "мультилінгвізм" і "полілінгвізм" використовуються як тотожні і означають використання двох або кількох мов у межах однієї соціальної спільноти. З іншого боку, у спеціальних словниках та літературі білінгвальні поняття і сам термін "білінгвальний" трактуються по-різному: з лінгвістичної, психологічної, соціологічної, культурологічної, методичної та інших точок зору [16].

Різні науковці по-різному тлумачать психологічні, етнічні, соціокультурні особливості носіїв мови, мають різні загальноживані та вузькопрофесійні уявлення про них. Стосовно підготовки фахівців у ЗВО, найважливішими аспектами білінгвізму вважаються *соціальний* та *педагогічний*, які за своїми ознаками найтісніше пов'язані з навчанням та освітою загалом. Соціальний аспект білінгвізму визначається, передусім, суспільними функціями кожної мови, якою користуються представники тієї чи іншої спільноти. До цих функцій належать: мова як засіб міжнаціонального, міжнародного спілкування та мова як засіб навчання, як засіб побутового спілкування. Тому саме соціальним аспектом визначаються суспільні функції і сфери застосування кожної з мов.

Педагогічний аспект білінгвізму має методичний зміст, пов'язаний з формуванням і розвитком двомовності. При цьому варто зазначити, що кожна наука вивчає свою цільову домінуючу двомовності. Так, психологія досліджує вплив двомовності на розвиток окремих психічних процесів індивіда, лінгвістика – мовну компетентність, що відображає рівень володіння іноземною мовою; педагогіка ж вивчає білінгвізм в контексті організації навчального процесу, її цікавить полікультурна освіта,

можливість отримання спеціальних знань засобами іноземної мови, вплив білінгвізму на загальний рівень освіченості [11; 12].

Поняття білінгвізму є дуже широким, тому зауважимо, що у межах нашого дослідження ми будемо розглядати його лише в педагогічній площині. Основне завдання білінгвізму в педагогічній площині пов'язане з системою освіти і навчання. Це так званий *навчальний білінгвізм*, коли в процесі навчання іноземна мова використовується поряд з рідною. За умови навчального білінгвізму відбувається переміщення ролі й місця іноземної мови у навчальному процесі: з навчальної дисципліни – об'єкта вивчення – вона перетворюється на один із засобів набуття нових знань та отримання освіти. Тому в рамках поняття "навчальний білінгвізм" з'являються терміни "білінгвальне навчання" й "білінгвальна освіта". У сучасній педагогічній літературі існує вже багато визначень цих понять.

Зважаючи на багатовекторність явища білінгвізму і на той факт, що цей феномен розглядається нами з освітньої точки зору (з акцентом на професійному аспекті володіння іноземною мовою, необхідною для підвищення професійної компетентності), то "навчальним білінгвізмом" ми називаємо таку організацію навчання, за якої є можливість використання більш як однієї мови для викладання фахових дисциплін в умовах навчання студентів у ЗВО. При цьому, сфера використання іноземної мови розширюється від її періодичного вживання в регулярному предметному навчанні до довгострокового і безперервного використання у предметному навчанні однієї (чи кількох) з певної кількості дисциплін у рамках всієї системи освіти, особливо на рівні підготовки магістрів [20; 24].

Розробляючи теоретичні основи білінгвального навчання в умовах штучного білінгвізму (на прикладі вивчення математики), Л. Салехова визначила білінгвальне навчання у закладі вищої освіти як "взаємопов'язану діяльність викладача і студента в процесі вивчення математики засобами рідної та іноземної мови, в результаті якої досягається синтез компетентностей, що забезпечують глибоке засвоєння предметного математичного змісту, розвитку математичного мовлення, формування культури математичного мислення, а також високий рівень володіння іноземною мовою для спеціальних цілей" [7, с.25]. В умовах природного білінгвізму Н. Міфтахова визначає білінгвальне навчання природничим дисциплінам як навчальну діяльність, що полягає у засвоєнні студентами понятійно-термінологічного апарату дисципліни засобами його семантизації двома мовами (рідною та іноземною) та накопичення предметного тезаурусу, який сприятиме досягненню високого рівня засвоєння змісту навчальної дисципліни, що вивчається, чи предметної галузі [6, с.28]. Варто зазначити, що і Л. Салехова, і Н. Міфтахова розглядають поняття білінгвального навчання досить

специфічно: з огляду на татарську мову як рідну та російську як іноземну. Але оскільки обидві вчені досліджували це явище в межах практики його впровадження у діяльність вищої школи, то їхні висновки виявилися для нас важливими і корисними.

Спираючись на сучасний підхід до визначення білінгвального навчання у певному типі навчального закладу, Д. Чубукова це поняття трактує як вивчення предмета та опанування студентами предметними знаннями у певній галузі на основі взаємопов'язаного використання двох мов (рідної та іноземної) в якості засобу освітньої діяльності [9].

Наведені приклади визначення понять білінгвального навчання різними науковцями (зважаючи на особливості такого навчання у вітчизняних закладах вищої освіти) дають можливість узагальнити, що найбільш доцільним у межах нашого дослідження визначенням поняття "білінгвальне навчання" у закладах вищої освіти є трактування цього поняття І. Дмитрієвою, яка розробила його, спираючись на надбання вчених, педагогів, котрі працюють над розробкою теорії та практики білінгвальної освіти на сучасному етапі (Н. Міфтахової, М. Певзнера, Н. Салехової, В. Сафонової, В. Соловйова, О. Ширіна). За визначенням І. Дмитрієвої, "білінгвальне навчання – це взаємопов'язана діяльність викладача і студентів у процесі вивчення окремих дисциплін за фахом засобами іноземної мови, в результаті якої досягається високий рівень компетентностей, що забезпечує як високий рівень володіння іноземною мовою, так і глибоке засвоєння предметного змісту фахових дисциплін" [3, с.12].

Однак, і це визначення, на наш погляд, не є вичерпним і таким, що повністю відтворює процес професійної підготовки на білінгвальній основі у закладі вищої освіти. У ньому не враховані елементи використання рідної мови як супутньої складової білінгвального навчання. Також у визначенні І. Дмитрієвої білінгвальне навчання констатовано як фінальний етап такого навчання, і не враховано, що цей процес є довготривалим та еволюційним і таким, що передбачає використання двох мов.

Заслуговує уваги, у межах нашого дослідження, визначення поняття "білінгвальне навчання", сформульоване у "Законі про білінгвальну освіту", затвердженому Конгресом Сполучених Штатів Америки 2 січня 1968 року. За цим документом, білінгвальне навчання – це процес викладання академічного змісту дисциплін двома мовами: рідною та іноземною, причому відсоток використання іноземної мови є змінним, відповідно до програмної моделі навчання; білінгвальне навчання в якості засобів його реалізації передбачає використання двох мов [13].

Зважаючи на особливості білінгвального навчання, характерні для вітчизняних ЗВО, пропонуємо визначати його як *взаємодію викладача і*

студентів у процесі вивчення фахових дисциплін засобами рідної та іноземної мов з різним відсотком їх використання, в результаті якої досягається певний рівень компетентностей, що забезпечує як глибоке засвоєння предметного змісту фахової дисципліни, так і відповідний рівень володіння іноземною мовою.

У процесі такого навчання вирішується двоєдина задача: здійснюється білінгвальне навчання студента і відбувається формування особистості, відкритої і готової до взаємодії з оточуючим світом, до міжкультурного діалогу та інтеграції в єдиний соціокультурний простір. Тому у випадку підготовки студентів у ЗВО, метою білінгвального навчання може вважатися не лише розвиток комунікативних, а й предметних компетентностей, у яких відображається специфіка фахових навчальних дисциплін, що вивчаються білінгвальним способом.

З метою виявлення ставлення студентів до викладання фахових дисциплін білінгвально, їх обізнаність у цій сфері, розуміння подальших перспектив за умови вивчення фахових дисциплін білінгвально, нами було проведено анкетування студентів гуманітарних напрямів підготовки Академії "Ігнатіанум" (м. Краків, Польща) – 48 осіб, та Житомирського державного університету імені Івана Франка (м. Житомир, Україна) – 51 особа (2018 р.). Загальна кількість опитаних студентів склала 99 осіб [18].

За результатами анкетування було встановлено, що 98,04% респондентів Житомирського державного університету імені Івана Франка обізнані із поняттям "білінгвальне навчання"; такий високий відсоток пояснюється тим, що з 2010 року деякі кафедри університету задля реалізації освітніх вимог щодо вільної адаптації студентів в освітньому і науковому просторі країн-учасниць Болонського процесу, почали впроваджувати освітні програми для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня "магістр" фахово-комунікативного спрямування на білінгвальній основі (окремі фахові дисципліни почали викладатися білінгвально). Студенти Академії "Ігнатіанум" також обізнані із цим поняттям (100% респондентів), що можна пояснити тим, що навчальний заклад знаходиться фактично у центрі Європи і студенти усвідомлюють та відчувають на собі інтеграційні процеси, що відбуваються в суспільстві, не дивлячись на те, що фахові дисципліни білінгвально в опитаних студентів не викладаються.

За результатами анкетування було встановлено, що 92,16% респондентів Житомирського державного університету імені Івана Франка бажають вивчати окремі фахові дисципліни іноземною мовою та відзначають переваги фахівців, які вивчали дисципліни циклу професійної та практичної підготовки у такий спосіб перед фахівцями, які не вивчали фахових дисциплін білінгвально. Такий великий відсоток можна пояснити тим, що в Житомирському державному університеті імені Івана Франка з

2010 року на кафедрі соціальних технологій впроваджене білінгвальне навчання і студенти мають змогу на прикладі випускників простежити переваги фахівців, які навчалися білінгвальним способом перед випускниками, які навчалися в традиційний спосіб. 75% опитаних студентів Академії "Ігнатіанум" також висловили бажання вивчати фахові дисципліни білінгвально і вбачають переваги у таких фахівцях перед тими, хто вивчав фахові дисципліни традиційно. Це можна пояснити потребами ринку праці у білінгвальних фахівцях, які студенти мегаполісу відчувають найгостріше, а також розумінням інтеграційних процесів, які відбуваються у світі, глобалізацією усього суспільства та міграційними процесами, які вимагають від сучасних фахівців професійного полілінгвізму (див.рис.1).

На запитання, чи вистачає у студентів базових знань іноземної мови, щоб вивчати фахові дисципліни білінгвально, відповіді респондентів розподілилися таким чином: 60,78% респондентів Житомирського державного університету імені Івана Франка та 85,42% опитаних студентів Академії "Ігнатіанум" вважають, що їм вистачить базових знань для вивчення фахових дисциплін білінгвально. Як бачимо, відсоток українських студентів, які вважають, що їх базових знань вистачить для вивчення фахових дисциплін білінгвально менший від польських на 24,64% (див.рис.1).

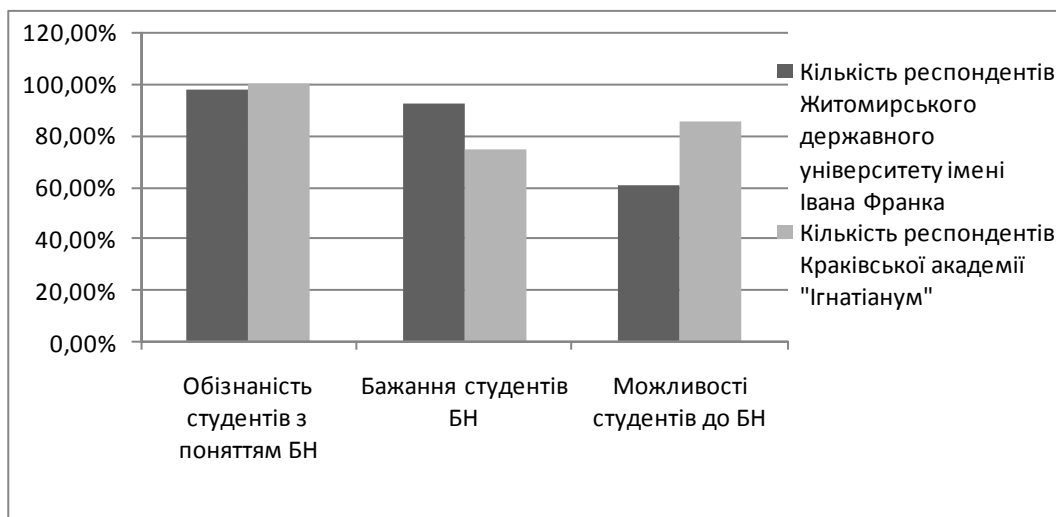

Рис.1. Результати пілотного дослідження ставлення до білінгвального навчання студентів України та Польщі, у % кількості опитаних студентів

Згідно з Державним стандартом базової та повної середньої освіти в Україні, починаючи із 2004 року рівень володіння іноземною мовою

випускників загальноосвітніх навчальних закладів, а отже і студентів, які вступили до ЗВО, має відповідати рівню B1+ [15]. На жаль, мусимо констатувати, що рівень знань з іноземної мови студентів, які вступають до ЖДУ імені Івана Франка, у більшості випадків, з різних об'єктивних та суб'єктивних причин, є нижчим за B1+, про що свідчать результати вхідного (діагностичного) тестування, яке проводилося з 2010 по 2017 роки на соціально-психологічному факультеті Житомирського державного університету імені Івана Франка серед студентів першого курсу спеціальності "Соціальна педагогіка" (до 2015 року) та "Соціальна робота" (з 2016 року), див.рис.2.

Зважаючи на наведені вище відомості про рівень володіння іноземними мовами (рис.2.), та на результати проведеного нами пілотного опитування студентів українського та польського університетів, можемо сформулювати висновок, що, по-перше, технологія професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери в Україні на білінгвальній основі повинна бути поетапною: від засвоєння найпростіших білінгвальних елементів до викладання фахових дисциплін білінгвально; по-друге, для польських студентів, базовий рівень іноземної мови яких значно вищий, можливо одразу здійснювати викладання певної кількості фахових дисциплін білінгвально, що значно спрощує розробку технології професійної підготовки на білінгвальній основі.

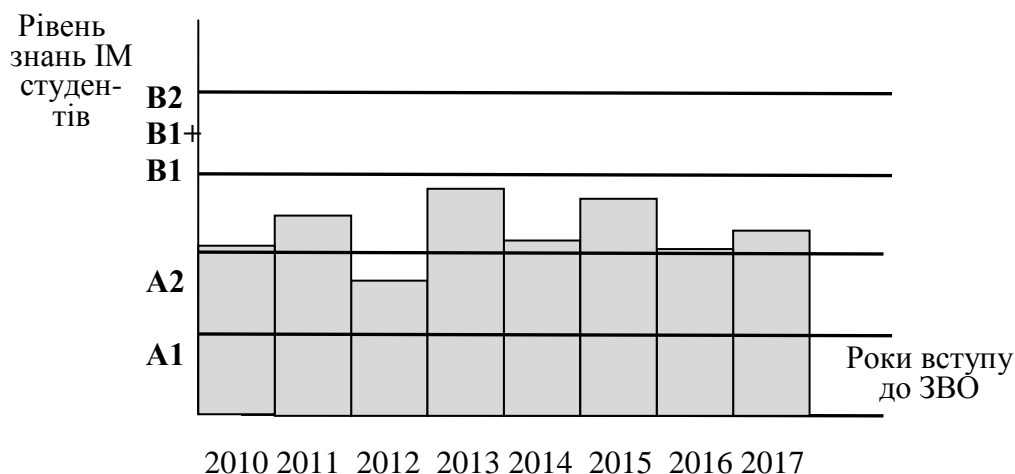

Рис.2. Середній рівень знань з іноземної мови вступників на напрям підготовки "Соціальна педагогіка/соціальна робота" до Житомирського державного університету імені Івана Франка упродовж 2010-2017 рр., за результатами вхідного (діагностичного) тестування студентів з використанням ILS English [24]

Таким чином, можемо стверджувати, що більшість опитаних студентів (як Житомирського державного університету імені Івана Франка, так і Краківської Академії "Ігнатіанум") переконані в необхідності вивчення окремих фахових дисциплін іноземною (англійською) мовою та усвідомлюють переваги білінгвального способу навчання перед традиційним. Зважаючи на різний рівень базових знань іноземної мови українських та польських студентів, технології професійної підготовки майбутніх фахівців на білінгвальній основі будуть відрізнятися.

Серед перспектив подальших досліджень професійної підготовки майбутніх фахівців на білінгвальній основі вбачаємо дослідження готовності науково-педагогічних працівників до здійснення такої підготовки на білінгвальній основі та моніторинг потреби роботодавців у білінгвальних фахівцях в соціальній сфері.

Список використаних джерел та літератури

1. Бейкер Колін. Основи білінгвальної освіти і білінгвізму / Колін Бейкер, 5-те вид. – Д. : ЛІРА, 2016. – 645 с.
2. Девлетов Р. Р. Методичні можливості здійснення рекомендацій Ради Європи "Про сучасні мови" в навчанні лексики російської, української, кримськотатарської мов на уроках немовного циклу / Ремзи Рефикович Девлетов, Эмине Наримова Дуваджиєва // Культура народів Причорномор'я. 2005. № 69. С. 102 – 105.
3. Дмитриева И. И. Теория и практика билингвального обучения: учебно-методическое пособие / Дмитриева И. И., Коровина О. С. Великий Новгород: НовГУ им. Ярослава Мудрого, 2001. С. 12.
4. Канюк О. Л. Формування вмій іншомовного ділового спілкування майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук. Тернопіль, 2009. 187 с.
5. Микитенко Н. О. Теорія і технології формування іншомовної професійної компетентності майбутніх фахівців природничих спеціальностей: дис. ... док. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти", 13.00.02 "Теорія і методика навчання: германські мови". Тернопіль, 2011. 534 с.
6. Мифтахова Н. Ш. Система адаптационного обучения студентов на двуязычной основе в технологическом вузе: дис. ... док. пед. наук. Казань, 2013. 592 с.
7. Салехова Л. Л. Дидактическая модель билингвального обучения математике в высшей педагогической школе: дис. ... док. пед. наук. Казань, 2007. С. 25.
8. Соловьев В. Н. Адаптация студентов к учебному процессу в высшей школе: дис. ... д-ра пед. наук. Ижевск, 2003. 449 с.
9. Чубукова Д. И. Обучение на билингвальной основе как базовый компонент в системе современного языкового образования. URL : <http://rspu.edu.ru/university/pubHsh/journal/tschubukowa.billing.htm> (дата звернення: 10.11.2014).
10. Ширин А. Г. Билингвальное образование в Германии: дис. ... канд. пед. наук. Великий Новгород, 1999. 155 с.

11. Baker, C. & Jones, S. P., 1998, *Encyclopedia of Bilingual Education*. Clevedon: Multilingual Matters.
12. Bhatia, T. K. & Richie, W. C. (eds), 2004, *The Handbook of Bilingualism*. Malden, MA: Blackwell.
13. Bilingual Education Act (1968). URL : Education.uslegal.com/bilingualism/landmark-legislation/bilingual-education-act-1968/ (дата звернення: 10.11.2018).
14. Block, D. & Cameron, D. (eds), 2002, *Globalization and Language Teaching*. London: Routledge. the *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*: URL : <http://www.tandf.co.uk/journals/1367-0050> (дата звернення: 9.10.2018).
15. Common European Framework of reference / URL : http://web.archive.org/web/20130801023124/http://www.Britishcouncil.org/uk/Ukraine-education-reform-european-framework-re_vstup.pdf/; загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти (дата звернення: 25.11.2016).
16. Cummins, J. & Hornberger, N. H., (eds), 2008. *Encyclopedia of Language and Education (2nd edition), Volume 5: Bilingual Education*. New York: Springer.
17. Garcia, O., 2009. *Bilingual education in the 21st Century: a global perspective*. Oxford: Blackwell. GROSJEAN, E., 2010, *Bilingual: Life and Reality*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
18. Li Wei & Moyer, M., 2008, *The Blackbell guide to research methods in bilingualism and multilingualism*. Malden; Oxford: Blackwell.
19. Multańska, M. *Nauczanie dwujęzyczne w polskim systemie oświaty, Języki Obce w Szkole*, 2002, nr 6, s. 77-82.
20. National Clearinghouse for English Language Acquisition & Language Instruction Educational Programs (US)) URL : <http://www.ncela.gwu.edu/> (дата звернення: 21.12.2017).
21. Roda, M. *Edukacja bilingwalna...*, [w:] H. Komorowska (red.) *Nauczanie języków obcych. Polska a Europa*, Warszawa 2007, s. 57.
22. Sieradzka-Baziur, B. 2005, *Nauczanie języka polskiego studentów pierwszego roku Tokyo University of Foreign Studies a nowy dwujęzyczny podręcznik do nauki tego języka*, (w:) *Nauczanie języka polskiego jako obcego i polskiej kultury w nowej rzeczywistości europejskiej. Materiały z VI Międzynarodowej Konferencji Glottodydaktycznej*, pod red. P. Garncarka, Warszawa, s. 411-423.
23. Sieradzka-Baziur, Bożena. 2008, *W Japonii po polsku – przegląd ważniejszych zagadnień (w:) Dydaktyka XXI wieku. Szanse i zagrożenia*, Piotrków 2008, s. 133-141.
24. The Office of English Language Acquisition, Language Enhancement, and Academic Achievement for Limited English Proficient Students (US)) URL : <http://www.ed.gov/about/offices/list/oela/index.html> (дата звернення: 21.12.2010).

Svitlana Sytniakivska, Natalia Sejko. Nauczanie studentów na dwujęzycznych podstawach na Ukrainie i w Polsce: wyniki badań pilotażowych.

W artykule przedstawiono wyniki pilotażowego badania studentów Państwowego Uniwersytetu imienia Iwana Franki w Żytomierzu (Ukraina) i Akademii Ignatianum w Krakowie (Polska) na temat dwujęzycznego kształcenia profesjonalnego. Przeprowadzono analizę porównawczą wiedzy studentów na temat tego typu edukacji i potrzeb edukacji dwujęzycznej ukraińskich i polskich studentów.

Słowa kluczowe: kształcenie profesjonalne, edukacja dwujęzyczna, przyszli specjaliści.

Svitlana Sytniakivska, Natalia Sejko. Teaching Students on a Bilingual Basis in Ukraine and Poland: Results of a Pilot Study.

The article presents the results of a pilot survey of students of the Zhytomyr Ivan Franko State University (Ukraine) and the Ignatianum Academy (Poland) on the professional training of students on bilingual basis. A comparative analysis of students' awareness of this type of study was carried out. Ukrainian and Polish students were questioned whether they needed such training and whether they saw the prospect in it.

Key words: professional training, bilingual training, future specialists.